

Beslut om yttrande avseende betänkandet Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd (SOU 2025:33)

Föredragning

Linnéuniversitetet har anmodats att yttra sig över rubricerad remiss från Justitiedepartementet.

Linnéuniversitetet avstyrker utredningens förslag i dess helhet. Synpunkterna ligger i linje med Sveriges universitets- och högskoleförbunds (SUHF) yttrande, som uttrycker en allmänt kritisk hållning till utredningen, särskilt med hänvisning till att förslagen riskerar att leda till en ökad grad av rättsosäkerhet.

Beredning

Fakulteten för samhällsvetenskap har tilldelats ansvaret för att bereda remissen. Yttrandet har tagits fram inom forskargruppen Social Work and Migration (SWAM) och har författats av professor Philip Lalander, docent och prefekt Torun Elsrud, docent Jesper Johansson, universitetslektor Emma Söderman samt doktorand Elvira Korp. Synpunkter har även inhämtats från HR-avdelningen och studerandeavdelningen.

Handläggningen har godkänts av avdelningschef Karin Järplid, universitetsledningens kansli.

Bilaga

- Linnéuniversitetets yttrande.

Beslut

Rektor beslutar

att Linnéuniversitetets avger yttrande enligt bilaga.

Beslut i detta ärende har fattats av undertecknad rektor i närvaro av prorektor Niklas Ammert och universitetsdirektör Therése Iveby Gardell, efter skriftlig föredragning av Marcus Svensson, universitetsledningens kansli. Studeranderepresentant för

Linnékåren har informerats och haft tillfälle att yttra sig. Övrig närvarande har varit sekreterare Amanda Niklasson.

Peter Aronsson

Datum: 2025-06-25
Dnr: LNU-2025/1335

Justitiedepartementet

Yttrande avseende betänkandet Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd (SOU 2025:33)

Sammanfattning

Sammanfattningsvis motsätter sig Linnéuniversitetet den inriktning utredningen har. Främst är universitetet oroade över de långtgående negativa konsekvenser utredningens förslag kommer att ha i relation till de grupper och enskilda som direkt berörs. Linnéuniversitetet avstyrker förslaget om att införa en generell uppgiftsskyldighet då den riskerar bidra till att tilliten till myndigheter i Sverige, inklusive universiteten, kommer att minska. Detta är särskilt bekymmersamt mot bakgrund av att tillit till myndigheter och institutioner utgör en grundläggande förutsättning för ett väl fungerande och hållbart demokratiskt samhälle. Vidare avstyrker Linnéuniversitetet att begreppet vandel återinförs i lagstiftning. Det är ett föråldrat begrepp, och utredarens definition är vag samt vilar på andra vaga värdeladdade begrepp som "svenska värderingar", vilket leder till stor osäkerhet i relation till hur begreppet kommer att tillämpas i praxis. Dessa omständigheter bryter således mot en viktig grundläggande princip i en rättsstat, nämligen den om att lagen och dess tillämpning ska vara förutsägbar.

Vid Linnéuniversitetet finns flertalet professionsutbildningar där utredningens förslag går stick i stäv med den yrkesetik, om exempelvis mänskliga rättigheter, humanitet och respekt för människors värdighet, som ska vägleda studenter i deras framtida yrkesutövning. Den senaste tidens migrationspolitiska förändringar, samt utredningens förslag, skapar även en svåröverblickbar terräng att navigera i, vilket påverkar individer såväl som lärosäten, samt i förlängningen Sveriges attraktionskraft som kunskapsnation.

Slutligen menar Linnéuniversitetet att det är svårt att överblicka konsekvenserna av utredningens förslag, då det pågår flera relaterade lagstiftningsprocesser, exempelvis rörande skärpta krav för medborgarskap, utmönstring av permanenta uppehållstillstånd, minimering av rätt till juridiskt ombud under asylprocessen, kvalificering till socialförsäkring och ekonomiskt bistånd, samt introduktion av en generell sekretessbrytande bestämmelse.

Övergripande synpunkter

Rättsosäkerhet

Begreppet vandel är vagt vilket leder till en rättsosäker tillämpning. Vandelsbegreppets referens till "svenska värderingar" och "misskötsamhet" skapar ett vidsträckt tolkningsutrymme som riskerar att leda till godtyckliga bedömningar. Dessa omständigheter strider mot grundläggande krav på rättssäkerhet, gällande principer om rättens förutsägbarhet och likhet inför lagen. Att låta praxis fylla ut ett så otydligt begrepp förstärker snarare än motverkar rättsosäkerhet. Förslaget skapar olika rättsliga villkor för olika grupper av människor – de som är medborgare, vars potentiella brott mot förment svenska värderingar och normer inte leder till förlust av hem och trygghet, och de som saknar medborgarskap, där handlingar som i efterhand kan bedömas som oönskade kan få långtgående konsekvenser som utvisning, inte bara för individen själv utan även för familjemedlemmar. Utredningens förslag bygger på en undantagslogik där lagar och myndighetsutövning institutionaliserar diskriminering. Linnéuniversitetet avstyrker förslaget om att införa vandelsbegreppet i Utlänningslagen.

Villkorade liv och ökad ovisshet

Vardagsliv, politiskt engagemang, arbetsliv och framtidsutsikter kommer att genomsyras av ovisshet för de grupper och individer som omfattas av utredningens förslag. Villkoren för människors uppehållsrättsliga status kommer i fallet med tillbakadragande av permanenta uppehållstillstånd att ändras retroaktivt, något som kan anses strida mot svensk förvaltningsrätt och grundläggande rättsprinciper. Den typ av beteende som vandel kan komma att omfatta, prövas eller ifrågasatts inte på samma sätt gällande svenska medborgare, vilket skapar ett samhälle där det finns stora skillnader gällande levnadsvillkor och rättigheter mellan invånare. Då vandel handlar om bristande respekt för så kallade "svenska värderingar" finns det också ett krav på assimilering inbyggt i förslaget. I utredningen saknas ett perspektiv som utgår från de som är direkt berörda - varav en stor grupp redan lever här och deltar i samhället exempelvis genom arbete och studier. Linnéuniversitetet avstyrker förslag och åtgärder som syftar till att fler ska få permanenta uppehållstillstånd återkallade, samt att fler inte ska få uppehållstillstånd eller inte få sina tillfälliga uppehållstillstånd förlängda.

Utökad övervakning och kontroll

Den generella uppgiftsskyldigheten som föreslås i utredningen medför att myndigheter och aktörer med helt andra uppdrag än att kontrollera invånares upprättshållsliga status och/eller beteenden blir indragna i en övervakning, kontroll och differentiering som inte ligger i linje med deras uppdrag. Universitetets uppdrag är att tillhandahålla utbildning samt främja ett livslångt lärande, inklusive främjande av kritiskt tänkande och handlande. Vid Linnéuniversitetet finns flertalet professionsutbildningar där utredningens förslag går stick i stäv med den yrkesetik, om exempelvis mänskliga rättigheter, humanitet och respekt för människors värdighet, som ska vägleda studenter i deras framtida yrkesutövning. Universitetet har även flertalet anställda som omfattas av utredningens förslag. Förslaget skulle innebära att medarbetare behandlas olika utifrån förhållanden kring medarbetares uppehållstillstånd. Den arbetsrätten, liksom de avtal och regler universitetet har att förhålla

sig till gäller alla medarbetare oavsett medborgarskap eller typ av uppehållstillstånd. Linnéuniversitetet avstyrker förslaget om införandet av en generell uppgiftsskyldighet.

Detaljerade synpunkter i urval

Rättsosäkerhet i förhållande till diffusa begrepp och begreppsanvändning

Utredaren anger att bedömningen av vandel i relation till ett uppehållstillstånd av något slag, inte bör vara av "moralisk karaktär" (s 298) utan att prövning av vandel ska ske på ett objektivt och rättssäkert sätt. Linnéuniversitetet menar att detta inte är möjligt då begreppet vandel är vagt samt att dess definition i huvudsak utgår från andra vagt definierade begrepp såsom att huruvida en utlänning över tid visar bristande respekt för "svenska värderingar och handlingsätt" (s 298). Vad som anses vara så kallat svenska värderingar och handlingsätt skiljer sig åt både mellan personer, grupper, samt är föränderligt över tid. Det kan även ifrågasättas om det finns något som kan kallas "svenska värderingar". Utredaren menar att vandelsbegreppet inte ska begränsas till att omfatta handlingar som är brottsliga, utan att begreppet ska förstås bredare än så. Det kan till exempel handla om "misskötsamhet" som samhället i övrigt motverkar, men som inte för den skull är brottslig, vilket är ett resonemang som öppnar upp för en mängd olika tolkningar och förståelser. Ett annat exempel som nämns som potentiellt bristande vandel är en ovilja att betala en skuld. Hur ska en beslutsfattare bedöma att en skuld som inte betalas baseras på vilja eller ovilja att betala? Är det när en person verbalt eller skriftligt uttrycker en ovilja att betala (vilket inte är ovanligt till exempel när det uppstår en dispyt över ett avtal eller kontrakt), eller räcker det att en person av olika skäl inte kan betala för att hen ska betraktas som ovillig?

Utredaren ger ett antal olika exempel på vad som skulle kunna omfattas av vandelsbegreppet, men menar samtidigt att dessa inte är avsedda som en definition, utan att vad som kan komma att betraktas som vandel också behöver vara "flexibelt" och föränderligt över tid (s 298–299). Linnéuniversitetet menar att begreppet vandels vaga definition, vilken till stor del vilar på värdeladdade men ej definierade begrepp som "svenska värderingar", kommer leda till godtyckliga beslut och allvarlig rättsosäkerhet. Utredaren hänvisar till att rättspraxis ska utvecklas av Migrationsöverdomstolen, men domstolens tillämpning av ett i grunden oklart begrepp kan inte förväntas bidra till rättssäkert beslutsfattande. Vidare visar forskning inom området att beslut varierar mellan olika domstolar, att den som har att bevisa sin rätt till uppehållstillstånd befinner sig i en underordnad position, samt att domstolarna ofta går på det beslut Migrationsverket tidigare fattat. En ytterligare konsekvens vad gäller oklara och godtyckliga begrepp är svårigheten att överklaga och bestrida beslut för den enskilde. Hur bemöter man ett avslag juridiskt om skälen är "mjuka tolkningar" av en människas personlighet inramade i en helhetsbedömning?

Genom vandelsbegreppet och de relaterade begreppens otydlighet skapas ett riskfyllt handlingsutrymme som riskerar att främja omständigheter där det blir upp till enskilda handläggare och arbetsplatser att följa subjektiva och interna rättesnören vid framtagandet av underlagen till beslut. Rättsosäkerhet hos migrationsmyndigheter (såväl Migrationsverket som migrationsdomstolarna) är redan ett välkänt problem, belagt både i forskning och av aktörer i civilsamhället med stor erfarenhet av svensk asylprocess.

Slutligen måste det betonas att beslut om uppehållstillstånd har långtgående konsekvenser för den enskilde. Liknande långtgående konsekvenser gäller inte för beslut angående om att få arbeta som taxichaufför, ordningsvakt eller att få ett serveringstillstånd, vilka anförs i utredningen som exempel på där vandel och/eller hederligt levnadssätt redan används som del i bedömningen. Ett beslut om uppehållstillstånd som innebär en sådan stor inverkan på människors liv och vardag kan inte vila på en sådan vag grund som det skulle innebära om begreppet vandel infördes i utlänningslagen. Linnéuniversitetet avstyrker förslaget om att införa vandel som grund för bedömning av människors rätt att komma in i, vistas och stanna i Sverige.

Rättslig särbehandling som normaliserad ordning

Förslaget skapar olika rättsliga villkor för olika grupper av människor – de som är medborgare, vars potentiella brott mot svenska värderingar och normer inte leder till förlust av hem och trygghet, och de som saknar medborgarskap, där handlingar som i efterhand kan bedömas som oönskade kan få långtgående konsekvenser som utvisning, inte bara för individen själv utan även för familjemedlemmar (s. 25).

Ett juridiskt system som gör sådan åtskillnad mellan grupper etablerar i praktiken en form av undantagslogik där lagar och myndighetsutövning institutionaliserar systematisk diskriminering. Detta juridiska särskiljande innebär att rättigheter och skydd beror på gruppstillhörighet snarare än individens rättsliga status som människa. Utöver att förslaget strider mot grundläggande principer om likhet inför lagen, väcker det även allvarliga frågor i relation till internationella konventioner som Sverige är bundet av. Rätten att inte bli diskriminerad på grund av till exempel nationalitet, rättslig status eller härkomst skyddas i såväl Europakonventionen som FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. Rätten till familjeliv, enligt artikel 8 i Europakonventionen, hotas om familjer splittras på grund av godtyckliga bedömningar av vandel. Dessutom riskerar barns rättigheter enligt Barnkonventionen, numera integrerad del av svensk lagstiftning – särskilt rätten till trygghet, stabilitet och att inte diskrimineras – att åsidosättas i praktiken. Det är svårt att se hur en ordning där barns livssituation påverkas av bedömningar av vuxnas moraliskt färgade "misskötsamhet" skulle kunna förenas med principen om barnets bästa som överordnad princip. Linnéuniversitetet motsätter oss således utredningens förslag om att implementera en rättslig ordning som baseras på att upprätta och utöka skillnader mellan invånare och grupper i Sverige.

Villkorade liv - konsekvenser för människor som drabbas

Sedan 2015 gäller i praktiken tillfälliga uppehållstillstånd som norm, och SOU 2025:31 föreslår att permanenta uppehållstillstånd helt utesluts ur utlänningslagen. Samtidigt lever, enligt uppgifter i media, ca 300 000 människor i Sverige med permanenta tillstånd, och de skulle drabbas negativt om förslagen i utredningen görs till lag. En sådan lagstiftning skulle bland annat innebära att villkoren för deras status skulle på vaga grunder kunna ändras retroaktivt, något som kan anses strida mot svensk förvaltningsrätt och grundläggande rättsprinciper. Vidare visar forskning att tillfällig uppehållsrätt skapar stor osäkerhet i människors liv. Människor tillåts aldrig känna sig trygga, eller kunna leva och verka på lika

villkor som svenska medborgare i Sverige. Personers uppehållsrättsliga status kommer, om förslaget blir lag, när som helst kunna omprövas baserat på diffusa normer och värderingar utifrån det vaga begreppet vandel. Den typ av beteende som vandel kan komma att omfatta prövas eller ifrågasätts inte gällande svenska medborgare, vilket skapar ett samhälle där det finns stora skillnader gällande levnadsvillkor och rättigheter mellan invånare. Då vandel handlar om bristande respekt för så kallade "svenska värderingar" finns det också ett krav på assimilering inbyggt i förslaget. De grupper och personer som omfattas uppmanas att bli det som myndigheter och domstolar menar är "svenskt".

I utredningen saknas ett perspektiv som utgår från de som är direkt berörda - varav en stor grupp redan lever här och deltar i samhället exempelvis genom arbete och studier. I samtal om reglering av invandring och dess relation till mänskliga rättigheter - det vill säga, fundamentala principer som det internationella samfundet i brett samförstånd åtagit sig att följa - påtalas ofta det demokratiska underskott som är inbyggt i systemet. Det demokratiska underskottet innebär att de som är mest berörda av en reglering av invandring, det vill säga, personer som har invandrat, eller som kommer att invandra, inte har någon möjlighet till formell påverkan på reglernas utformning. Vandelsbegreppet inkluderar bedömning av yttranden i det offentliga vilket bidrar ytterligare till att öka ett redan existerande demokratiskt underskott samt att underminera de rättigheter som Sverige åtagit sig att följa och realisera. Mot denna bakgrund vill Linnéuniversitetet understryka att utredningens uppdrag och förslag som helhet avstyrks.

Professionell etik i konflikt med migrationspolitisk styrning

Vid Linnéuniversitetet bedrivs flera professionsutbildningar där utredningens förslag går stick i stäv med den yrkesetik som ska vägleda studenter i deras framtida yrkesutövning. Inom exempelvis socionomutbildningen betonas att socialt arbete ska vila på principer om mänskliga rättigheter, humanitet och respekt för människors värdighet, samt syfta till att stärka individers livssituation och bidra till samhällets välfärd. Utredningens förslag om att skapa en ordning där fler ska kunna utvisas, färre beviljas uppehållstillstånd och att redan beviljade tillstånd omprövas, står i direkt motsättning till dessa grundläggande etiska riktlinjer. Liknande etiska ställningstaganden finns på andra professionsutbildningar inom välfärdssektorn, till exempel olika lärarutbildningar samt läkar- och sjuksköterskeutbildningar.

Det finns därför anledning att reflektera över vilket samhälle utbildningen syftar till att stödja, samt vilken roll professionsutövare inom välfärden tilldelas i en ordning där vissa grupper bedöms utifrån vaga och moraliskt laddade begrepp som "vandel", bedömningar som medför att de kan förlora alla sina rättigheter. Vad händer med yrkesetiken och människosynen när socialarbetare, lärare eller vårdpersonal tvingas agera grindvakter i ett rättssystem där tillhörighet och trygghet inte längre är rättsligt reglerade, utan beroende av subjektiva värderingar om vad som anses vara godtagbart beteende?

Flera av de välfärdsprofessioner som i dag utbildas vid Linnéuniversitetet har en historik av att medverka i exkluderande och förtryckande praktiker under välfärdsstatens framväxt, till exempel i rashygieniska projekt såsom sterilisering av de som ansågs som "avvikande" eller i den systematiska diskrimineringen av romer, samer och andra minoriteter. Mot denna

bakgrund betonar Linnéuniversitetet vikten av att ta ansvar för att utbilda för ett samhälle som vilar på principen om allas lika värde – inte ett samhälle som rör sig bort från dessa grundläggande värden. Det är av stor betydelse att professionsutövare ges förutsättningar att agera i enlighet med sin yrkesetik och i försvar för mänskliga rättigheter.

Utökad övervakning och kontroll

Utredaren föreslår att införa en generell uppgiftsskyldighet där olika aktörer och myndigheter blir skyldiga att överlämna uppgifter om individer till Migrationsverket, detta för att användas i handläggning av ärenden om uppehållstillstånd eller avvisning. I ett fungerande demokratiskt samhälle har olika myndigheter olika uppdrag, funktioner och olika arbetsområden. Universiteten, socialtjänsten, kronofogden med flera aktörer som nämns i utredningen, har inte uppdraget att kontrollera Sveriges gränser eller att utföra inre utlänningskontroll. Detta är en principiell och central invändning till förslaget om att införa en generell uppgiftsskyldighet. Vidare vilar förslaget i utredningen om att införa en uppgiftsskyldighet på ett vagt begrepp om vandel, vilket Linnéuniversitetet kritiserat ovan. På universiteten främjas kritiskt tänkande, att värna mänskliga rättigheter och att protestera när sådana principer kränks eller åsidosätts - det kan inte, och bör inte, ligga i universitetets uppdrag att kontrollera vandel i relation till studenter.

I utredningen nämns att uppehållstillstånd för studier och forskning (5 b kap. utlänningslagen) inte omfattas av uppdraget. Samtidigt är det oklart om reglerna om vandel ändå skulle kunna påverka möjligheten att få eller behålla sådana tillstånd. I dagsläget regleras informationsutbytet mellan högskolorna och Migrationsverket dels genom förordning, dels genom lärosätesspecifika avtal, som i Linnéuniversitetets fall omfattar uteblivna studieresultat. Linnéuniversitetet önskar dock påtala att värderingar av studenter studieresultat eller liknande inte anses uppfylla den statliga värdegrundens krav på saklighet. Därav bör ett eventuellt nationellt reglerande av informationsutbytet begränsas till, så som utredningen påtalar, uppgifter med stark koppling till Migrationsverkets uppdrag, det vill säga avsaknaden av studieresultat, och vid behov examen. Gällande anställda vill Linnéuniversitetet lyfta svårigheterna med att göra bedömningar av vilka uppgifter som kan lämnas ut och vad som ska skyddas av sekretess. Det finns risk för onödigt vaga förutsättningar för tjänstemäns arbete vilket bidrar till en osäkerhet och negativ påverkan på arbetsmiljön.

Linnéuniversitetet arbetar med forskning, utbildning, livslångt lärande och bildning, ofta i gränsöverskridande och internationella samarbeten. Att det under de senaste åren skett ett flertal förändringar i migrationslagstiftningen och att det samtidigt nu pågår flera utredningar inom området, medför att regelverket blir spretigt och svårt att överblicka. Utredningen föreslår att ett permanent uppehållstillstånd ska kunna dras tillbaka om personen varit utomlands i mer än ett år. För forskare med internationell karriär är det gängse att vara utomlands under längre perioder. Det betyder inte att man har tappat sin koppling till Sverige utan sådana utlandsvistelser ses som en viktig del i att utvecklas inom sitt område. Utredningens förslag påverkar således både individer och lärosäten och i förlängningen Sveriges attraktionskraft som kunskapsnation.

Sammanfattningsvis menar Linnéuniversitetet att förslaget om en generell uppgiftsskyldighet bidrar till ett samhälle som bygger på kontroll och misstänkliggörande snarare än medmänsklighet och strävan efter en god välfärd för alla. Att begreppet vandel föreslås utgöra en grund i detta sammanhang riskerar att skapa en moralisk klassificering som bidrar till att vissa grupper ses som avvikande och farliga. Sådana omständigheter riskerar att skapa en angiverikultur där universiteten dras in i kontrollen av människor som har migrerat till Sverige. Det hotar även vårt uppdrag att erbjuda forskning, utbildning och samverkan som främjar kritiskt tänkande, professionell reflektion samt handlingsberedskap utifrån dessa delar. Som nämnt ovan finns det på Linnéuniversitetet ett flertal professionsutbildningar vars yrkesetiska principer står i direkt motsats till införande av en generell uppgiftsskyldighet. Linnéuniversitetet avstyrker därmed förslaget om att införa en generell uppgiftsskyldighet.

Angående proportionalitet

Utredningen menar att intresset av en reglerad invandring väger tyngre än den inskränkning av personlig integritet som förslaget om en generell uppgiftsskyldighet innebär. Linnéuniversitetet motsätter oss denna hållning. Den långtgående informationsdelningen avseende människors levnadsförhållanden, familjebildning, hälsotillstånd, etcetera är en oproportionerligt stor inskränkning av rätten till personlig integritet. Vidare är det allvarligt att uppgifter som en enskild lämnat till en myndighet för att få en viss hjälp eller stöd (exempelvis till Arbetsförmedlingen för att få stöd i att söka arbete, eller till socialtjänsten för att få hjälp med skuldsanering, stöd enligt LSS mm), utan samtycke används i ett helt annat ärende av en annan myndighet (Migrationsverket för prövning av uppehållstillstånd, förlängning av uppehållstillstånd mm). Som tidigare nämnts riskerar detta att ytterligare försämra tilliten till myndigheter i Sverige. En ytterligare aspekt är att det pågår ett antal olika utredningar angående ett ökat informationsflöde mellan myndigheter, och att detta gör att det är svårt att överblicka de samlade konsekvenserna. Linnéuniversitetet motsätter oss utredningens bedömning att införandet av en generell uppgiftsskyldighet är en proportionerlig åtgärd.

I ärendet har rektor Peter Aronsson beslutat. Yttrandet har tagits fram inom forskargruppen Social Work and Migration och har författats av professor Philip Lalander, docent och prefekt Torun Elsrud, docent Jesper Johansson, universitetslektor Emma Söderman samt doktorand Elvira Korp. Även HR-avdelningen och studerandeavdelningen vid Linnéuniversitetet har lämnat synpunkter.

Signature page

This document has been electronically signed
using eduSign.

eduSign